

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI FAALİYETLERİ KAPSAMINDA ÂŞIKLIK GELENEĞİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNDE GÜNCEL ETKENLER*

Current Factors in Sustainability of Minstrelsy Tradition within the Scope of Activities for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage

Ergin ALTUNŞABAK¹

¹ Arş. Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, erginaltunsabak.ea0@gmail.com, orcid.org/0000-0002-7906-1257.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 17.08.2022
Kabul/Accepted: 26.10.2022

DOI:10.20322/littera.1161439

Anahtar Kelimeler

Âşıklık Geleneği, Kuşaklararası Aktarım, Somut Olmayan Kültürel Miras.

ÖZ

Kültür; politika, ekonomi, teknoloji, sosyolojik hareketler gibi birçok faktörden doğrudan etkilenmektedir. Kültürü etkileyen bu faktörler kültürel çeşitliliği sağlayabildiği gibi kültürel çeşitliliğin aleyhinde de gelişebilmektedir. Son yıllarda nüfusun kırsaldan kente doğru yoğunlaşması, kitle iletişim araçlarına ayrılan zamanın artması, daha bireysel bir yaşam şeklinin öncelenmesi sosyal faaliyetlerle dinamikleşen kültürel unsurların kaybolmasına yol açmaktadır. Bu süreçte insanın doğasındaki farklılıkları ifade eden kültürel çeşitliliğe yönelik koruma yaklaşımları ve farkındalık oluşturulmasının gerekliliği önem arz etmektedir.

Buradan hareketle çalışmada, somut olmayan kültürel miras unsurlarından birisi olan âşıklık geleneğinin son dönemde içinde bulunduğu durum, aktarım süreci göz önünde bulundurularak tartışılmaktadır. Bu tartışmada geleneğin aktarımını güçleştiren temel sorunlar tespit edilerek nedenleri üzerinde durulmaktadır. Âşıklığın ve âşıklık geleneğinin sürdürülememesi sadece kırsaldan kentsel alana yönelişle değil, kentsel mekânların kendi içindeki dönüşümünden de kaynaklıdır. Geleneğin icra mekânlarının değişmesi, âşıklık geleneğine dair türlerin dönüşümü ile geleneğin icra edilmesi zorlaşmış ve geleneğe dair ürünlerin de kaybolması kaçınılmaz olmuştur.

Küresel ve popüler kültürün son yıllarda bu tür yerel kültür varlıklarını etkisi altında bıraktığı görüşüyle birlikte varılan sonuçlar, âşıklık geleneği gibi kültürel çeşitlilik sağlayan unsurların korunması gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Hem söz varlığının hem kültürel ifade çeşitliliğinin devam ettirilmesi için bu tür geleneklerin önemi yadsınamaz düzeydedir. Yerel kültürlerin yaşatılarak korunma politikası içerisinde evrensel insan hareketliliğinin hizmetine sunulabilmesi aynı zamanda geleneğe ve geleneğin icra ortamlarına katma değer kazandırabilir.

ABSTRACT

Many factors directly affected culture such as politics, economy, technology, and sociological movements. These factors that affect the culture can both provide cultural diversity and develop against cultural diversity. In recent years, the concentration of the population from rural to urban areas and the increase in the time allocated to mass media have given priority to a more individual lifestyle and let cultural elements that become dynamic with social activities disappear. In this process, it is necessary to raise awareness and conservation approaches for the intangible cultural heritage that expresses the differences in human nature is essential.

From this point of view, the current situation of the minstrel tradition, which is one of the intangible cultural heritage elements, is discussed considering the transfer process. The

Keywords

The minstrelsy tradition,
Intergenerational transmission,
Intangible cultural heritage.

* Bu çalışma künyesi kaynakçada verilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Kuşaktan Kuşağa Aktarımı ve Gençlik: Kars İli Örneği* başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

main problems that affect the transmission of the tradition are discussed. The inability to maintain the minstrel tradition is not only due to the shift from rural to urban areas but also because of the transformation of urban spaces within themselves. The change in the places of performance of the tradition, the transformation of the genres of the minstrel tradition, and losing the products and performing the tradition have made it inevitable. With the view that global and popular culture has influenced local cultures in recent years, the conclusions also reveal the necessity of preserving cultural diversity such as the minstrel tradition. The importance of such traditions is undeniable in order to maintain both the vocabulary and the diversity of cultural expression. Bringing local cultures to the service of universal human mobility within the policy of keeping alive can also add value to tradition and performance environments.

Atıf/Citation: Altunsabak, E. (2022), "Somut Olmayan Kültürel Miras Koruma Faaliyetleri Kapsamında Âşıklık Geleneğinin Sürdürülebilirliğinde Güncel Etkenler", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8/4, 720-732.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Ergin ALTUNSAK, erginaltunsabak.ea0@gmail.com

GİRİŞ

Yerel kültürlerin gittikçe küresel kültürün etkisi altında kaldığı son yıllarda somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunarak aktarılmasına ve genç kuşakların bu yöndeki farkındalıklarının artırılmasına yönelik tartışmalar da oluşmaya başlamıştır. Bu tartışmalar ile birlikte uluslararası alanda yürütülen somut olmayan kültürel mirası doğrudan veya dolaylı olarak korumayı ve aktarmayı hedefleyen sözleşmeler ve programların bu unsurların korunması ve sürdürülebilirliği için yeterli olup olmadığı da bugün dile getirilen konular arasındadır. Bu çalışma bağlamında ele alınan âşıklık geleneğinin Kars'taki belli başlı temsilcilerinin geleneğin içinde bulunduğu sürece yönelik ifadeleri de bu tartışmaya kapı aralamaktadır. Bu ifadelerden, güncel değişkenlerin geleneğin aktarımına ürün odaklı ve olumsuz bir etki ettiği anlaşılmaktadır. Bu da bir anlamda korumaya yönelik çalışmalarla birlikte geleneğin sürdürülebilirliğine etki eden hususların da tespitini ve koruma sürecinde göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmaktadır.

Küreselleşmenin ve tek-tipleşmenin son yıllarda yerel kültürleri etkisi altında bıraktığı görüşü kültürel çalışmaların genel geçer bir kabulü hâline gelmiştir.¹ Kültürel mirasların ve ifade çeşitliliklerinin korunması, kültürün kuşaklararası aktarımının sağlanmasına yönelik yaklaşımlar da bu görüşlerden hareketle ortaya atılmaya başlanmıştır. Bu yaklaşımlar münferit çalışmaların içeriği olduğu gibi ulusal ve uluslararası organizasyonlar tarafından da gündemlerine alınmıştır. Koruma yaklaşımları bu organizasyonlar aracılığıyla somut kültürel miraslarda olduğu gibi somut olmayan kültürel miras için de ilerlemiş, bu yönde atılan kurumsal adımlardan birisi ise Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) tarafından Paris'te 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi olmuştur.

Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM), 2003 yılı sözleşmesinde "[...] toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler,

¹ Bahsedilen küreselleşme sürecine ilişkin olarak örnek bir çalışma için bkz. Oğuz, M. Öcal. (2013a). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*. Ankara: Akçağ Yay.

beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir.” ifadeleriyle tanımlanmaktadır. Sözleşme’nin amaçları bağlamında kuşaktan kuşağa aktarılan somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak sürekli biçimde yeniden yaratıldığı ve bunun onlara kimlik ve devamlılık duygusu verdiği düşüncesi belirtilir. Böylece somut olmayan kültürel miras, kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur. Sözleşme’de somut olmayan kültürel miras olarak dile getirilen unsurlar ise sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, el sanatları geleneği, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar gibi kolektif bellekte yer alan ürünlerdir.²

“UNESCO, Kültür ve Türkiye” adlı çalışmasında Öcal Oğuz, UNESCO’nun kültürlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusundaki yaklaşım ve yorumlarının en önemli gösterge ve sonuçlarının, dört sözleşme ve buna bağlı diğer uzlaşma, bildirme, konferans ve toplantılardan izlenebileceğinden bahsetmektedir. Bunlardan ikisi “somut” diğer ikisi ise “somut olmayan” kültürün korunmasına yönelik olarak hazırlanmıştır (2007a: 6). Türkiye’nin de 1983 yılında taraf olduğu 16 Ekim 1972 tarihli Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme’de somut kültürü muhafaza odaklı bir koruma yaklaşımı öncelenmiştir. 2 Kasım 2001 tarihinde kabul edilen Sualtı Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ise Oğuz’a göre somut kültür varlıklarının korunmasıyla ilgili ikinci önemli UNESCO sözleşmesidir (2007a: 7). Ancak yine Oğuz’un ifadesiyle, “Bu sözleşme su, kara suları, su altı ile ilgili maddeleri nedeniyle aralarında Türkiye’nin de bulunduğu UNESCO’ya üye birçok devlet tarafından sakıncalı bulunmakta ve onaylanmamaktadır.” (2007a: 7). Somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda ise iki sözleşmenin öne çıktığından bahseden Oğuz, bir nevi bu sözleşme süreçlerinin temelini somut olmayan kültürel mirasın kabulüne yönelik önemli bir adım olan UNESCO 25. Genel Konferansı’nda 15 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen “Folklorun ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı”nı koymaktadır. Oğuz’a göre “1989 Tavsiye kararı, 2003 Sözleşmesi’nin olduğu kadar 2001, 2003 ve 2005 yıllarında üç kez ilan edilen ‘İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Başyapıtları İlanı’ programlarının da temel dayanağı olmuştur.” (2007a: 7). Bu tavsiye kararı metninde birçok ifadenin yanı sıra “Folklorun insanlığın evrensel mirasının bir parçası olduğu ve farklı insanların ve sosyal grupların bir araya getirilmesinde ve kültürel kimliklerini ortaya koymalarında güçlü bir araç olduğu...”³ vurgusuyla folklorun işlevinin önemine de dikkat çekilmiştir. Somut olmayan kültürel mirasın korunması ve aktarılmasının gerekliliği de bu karardaki maddeler içerisinde yer almıştır. Oğuz’un üzerinde durduğu somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik “2003 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve 2005 Kültürel Anlatımların Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi sözleşmeleri” arasında gerçekleştirilen diğer program ve ilanlar da çalışmanın seyrinde önem teşkil etmektedir. Nitekim bunlardan birisi olan UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Sistemleri âşıklık geleneğinin temsilcilerini de içine alan bir koruma yaklaşımı sergilemektedir.

² Sözleşme hakkında detaylı bilgi için bkz. Sözleşme metni için bkz. <http://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>

³ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.unesco.org.tr/Pages/182/176>

Ürün için üreticinin öneminin koruma yaklaşımı olarak sergilendiği Yaşayan İnsan Hazinesi (YİH) Ulusal Sistemleri'nde "Yaşayan İnsan Hazinesi, somut olmayan kültürel mirasın belirli unsurlarının icra edilmesi ve yeniden yaratılması için gerekli olan bilgi ve becerileri yüksek derecede haiz olan kişileri ifade eder."⁴ Yaşayan İnsan Hazinesi Sistemleri'nin Kurulması ile koruma yaklaşımlarına aktarıcı odaklı bir bakış getirilmiştir. Hasan Erkal'ın da ifade ettiği gibi 1993 yılında Kore Cumhuriyeti, UNESCO İcra Kurulu'na bir "Yaşayan İnsan Hazinesi" programının kurulması teklifinde bulunmuş ve Kurul, bunun üzerine taraf devletleri kendi ülkelerinde bu tip sistemleri kurmaya davet eden bir karar almıştır (2010: 7). UNESCO'nun bu sistem aracılığıyla somut olmayan kültürel mirasın üreticisi olan insana dikkat çekmek istediğini ifade eden Oğuz, bu sisteme göre somut olmayan kültürel mirası üreten ve gelecek kuşaklara aktarmakta olan usta kişilerin, *insan hazineleri* olarak adlandırıldığını ve *sürdürülebilir kalkınma* hedeflerine zarar vermeden kültürün korunmasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yönelik katkılarına vurgu yapıldığını ifade etmektedir (2013b: 39). Bu çalışmanın örneklemini oluşturan somut olmayan kültürel miras unsurlarından birisi olan âşıklık geleneğinin aktarılmasında da Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Sistemleri'nin kurulması kolaylaştırıcı bir yer tutmaktadır.

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik önemli süreçlerden bir diğeri İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı Programı'dır. Sunay Çalış'ın verdiği bilgiye göre İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı (ISSOMBI), Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin ortaya çıkışını bir yönüyle tamamlamaktadır (2010: 6). Bu programın, somut olmayana aktarmakla birlikte "somut olmayan mirasın saptanması ve canlandırılmasında geleneksel sanatkarların ve yerel çırakların katılımını arttırmak"⁵ ifadesiyle de âşıklık geleneği gibi usta-çırak ilişkisi ile yürütülen somut olmayan kültürel miras unsurlarının sürdürülebilirliğine yönelik amacı da bulunmaktadır. Programın ilerleyen süreci ise Oğuz'un verdiği bilgilere göre şu şekildedir;

Bilindiği üzere 1994 yılında başlayan YİH Programı, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin öngördüğü kurallar çerçevesinde bir "ulusal envanterleme" biçimi olarak geçerliliğini ve işlevliğini sürdürmekte ise de, 31. Madde Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra başyapıt ilânını tamamen sonlandırmayı öngördüğü için, 20 Nisan 2006 tarihi itibarıyla İSSOMBI programı otomatikman bitmiştir. Yine aynı maddeye göre sözleşmenin yürürlük tarihine kadar olan ilân edilmiş başyapıtların sözleşmenin 16. Maddesinde tanımlanan *Temsili Listeye* aktarılması benimsenmiştir. 04-08 Kasım 2008 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen Üçüncü Olağan Hükümetlerarası Komite Toplantısında başyapıtların *İnsanlığın Somut Olmayan Mirası Temsili Listesine* alınması kararıyla birlikte program tamamen ortadan kaldırılmıştır. (2013b: 47-48).

SOKÜM sözleşmesi ile birlikte Türkiye'de SOKÜM çalışmalarına yönelik farkındalık da artmaya başlamıştır. UNESCO'nun 33. Genel Konferansı'nda imzalanan Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi ile de "Somut olmayan ve maddi zenginlik kaynağı olarak geleneksel bilginin ve özellikle de yerli

⁴ Yaşayan İnsan Hazinesi" Ulusal Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin Kılavuz İlkeler" için bkz. <https://www.unesco.org.tr/Pages/183/19>

⁵ <https://www.unesco.org.tr/Pages/323/19>

halkların bilgi sistemlerinin önemini ve bunların sürdürülebilir kalkınmaya sağladığı olumlu katkı⁶ya dikkat çekilmiş, bu sözleşme ile de ülkelerin somut olmayan kültürel miraslarını korumasının önemine yönelik maddelere yer verilmiştir. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi* sözleşmeleri arasındaki bağı, Oğuz'un bu iki sözleşme için dile getirdiği "[...]küresel karşısında savunmasız kalmış yerelin ve ulusalın kendi bağlamlarında korunması ve kültürel ifade çeşitliliği için önemli bir kaynak olarak kullanılmasını hedeflemektedir." (2013b: 116) ifadelerinden görmek mümkündür. Oğuz, bunu yapmak için sözleşmelerin toplumsal bilinç, eğitim ve katılımı öngörmekte olduğunu da dile getirmektedir. Genç kuşakların kültür konusunda daha duyarlı ve korumacı reflexler oluşturmasının ve bu kapsamda oluşacak farkındalıkların kültür endüstrisine aktararak çeşitliliğinin korunmasına katkı sağlanacağına ise her iki sözleşmede de vurgulanmakta olduğu, Oğuz tarafından belirtilmektedir (2013b: 116).

1. Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Olarak Âşıklık Geleneğinin Aktarımı

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasına ve aktarılmasına yönelik yaklaşımların SOKÜM unsurlarına yansımalarının ortaya konulabilmesi için ise öncelikle bu alana ait unsurların içinde bulunduğu durumu tespit etmek ve aktarım sürecinin aktaran-unsur ve aktarılan şeklindeki sacayağının da SOKÜM içindeki işlevini göz önünde bulundurmaktır. Selcan Gürçayır Teke, somut olmayan kültürel mirası gelecek kuşaklara aktarmanın "küreselleşme ve bunun sonucu olarak yerel kültürlerin değer kaybedişi" reflexinden destek alan sözleşmenin amacına ulaşmasında önemli adımlardan birini oluşturduğunu (2013: 32) dile getirir. Dolayısıyla Ekici ve Fedakar tarafından ifade edildiği gibi "sözleşme çerçevesinde somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamanın en etkili yollarından birinin 'mirasın profesyonel taşıyıcıları'nın başka bir ifadeyle 'ustalar'ın bilgi ve yeteneklerinin artırılması ve kültürel mirası genç kuşaklara aktarmalarının sağlanması olduğu belirtilmiştir." (2014: 41). Somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliğinde aktarımın önemi ön plana çıkarken aktarmadaki sorunlar da bununla birlikte gün yüzüne çıkmaktadır. Buna ilişkin olarak somut olmayan kültürel mirasın sekteye uğrayışının iki aktörü olduğunu ifade eden Gürçayır Teke; bu aktörlerden birincisini aktarıcılar ikincisi aktarılanlar olarak görmektedir. Aktarılanların ilgisizliğinin en çok şikâyet edilen konulardan birisi olduğunu dile getiren Gürçayır Teke, usta- çırak ilişkisi içerisinde aktarılan el sanatlarında zaman zaman kendisini bulan bu durumu "gençler çok ilgisiz, kimse çırak olmak istemiyor, kime öğretilim" biçimindeki ifadelerle örneklendirir. Gençlerin gelecek, yeni nesil, gelecek kuşak biçiminde adlandırılarak mirasın yaşayabilirliğinin "teminatı" olarak görüldüğünü ve kültürel mirasın aktarımında "ilgisizlikle" suçlandığını belirten Gürçayır, aktaranlar yani "yaşlı"lar, ustalar, gelenek taşıyıcıları, gelenek aktarıcılarının da geleneksel bilgileri aktarmakta o kadar gönüllü olmadığını dile getirmektedir. "Çünkü aktardıkları bilginin işlevleri/değerlilikleri konusu artık tartışılmaktadır. Turşu kurma, tarhana yapma, kanaviçe işleme, sarma sarma gibi gündelik sıradan 'işe yarar' deneyimlerin anne-kız arasında aktarımında bile azalmalar gözlemlenmektedir." (2013: 33-34).

Aktarımdaki azalma sürecine Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde de üzerinde durulan "Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar

⁶ Sözleşmenin detayı için bkz. <https://www.unesco.org.tr/Pages/179/177/>

(destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.)” alanındaki âşıklık geleneği en net örneklerden birisini teşkil etmektedir. Somut olmayan kültürel miras unsurlarından birçoğunun âşıklık geleneği içerisinde icra ediliyor olması bu geleneğin aktarımına da önem yüklemektedir. Âşıklık geleneği bu bağlamda irdelendiğinde kuşaklararası aktarımda gençliğin somut olmayan kültürel mirasa yönelik tutumu görülebildiği gibi bu aktarım sürecinde gençliğin tutumunu belirleyen başka gerekçelerin de olduğu açığa çıkmaktadır. Âşıklık geleneği özelinde geleneğin temsilcilerinin ve gençlerin karşılıklı olarak kendilerini gelenekte konumlandıkları durum ise bunu en açık şekilde gösterir niteliktedir.

a. Âşıklık Geleneğinde Usta-Çırac İlişkisinin Bugünü

Somut olmayan kültürel miras ürünlerini diğer kültür varlıklarına göre koruyabilmenin zorlu yanları bulunmaktadır. Bunun en başında somut olmayan kültürel miras unsurlarının sürdürülebilirliğinde üreticinin ön planda olması ve o geleneğe dair üretimin devamlılığını sağlaması gelmektedir. Âşıklık geleneği de bunun en net örneklerindedir. Bu gelenek son yıllara dek gelenek içerisinde usta-çırak ilişkisi ile yetişen üreticiler aracılığıyla devam etmekteydi. Mete Taşlıova, âşıklık geleneğinde aktarımın en temel yollarından birisi olan usta-çırak ilişkisinin yollarından biri olan ve geleneğin aktarımında işlevsel sonuçları olan “babadan oğula âşıklık”tan bahsederken, babayı ve oğlu ayırıcı önemli farklardan biri olarak âşıklığa ilk adımın atıldığı dönemdeki şartlar manzumesini işaret etmektedir. Buna ilişkin olarak Taşlıova,

Yöre şartları düşünüldüğünde, baba âşık, genellikle maddi imkânların kısıtlı olduğu ekonomik durum ve dar bir sosyal yapı içinde, sınırlı diğer şartlar arasında âşıklığa başlamıştır. Kültürel değişimin geleneğe etkisini düşündüğümüzde, baba âşıkların yetiştiği ve âşıklık yaptığı dönemde, bağlamı oluşturan unsurların elverişli olduğu gerçeğini unutmamakla birlikte; oğul âşıklar, son yıllardaki olumsuzluklara rağmen babalarına nazaran daha iyi olanaklarla geleneğe dâhil olmuştur. (2008: 97)

ifadelerine yer vererek âşıkların son yıllarda daha iyi olanaklara sahip olduğunu belirtmektedir. Ancak günümüzde elde edilen iyi olanaklara rağmen âşıklık geleneğine rağbetin olmaması veya geleneğe dâhil olan kişilerin de önceliğinin âşıklık sıfatı olmaması; âşıklık için son yıllardaki olumsuzlukların, olanaklarının önüne geçtiğini göstermektedir.

Âşıklık geleneğinin devamlılığını sağlayabilmesinde hâlihazırda temsilcilerinin bulunmasının haricinde iki boyut söz konusu olmaktadır. Bunlardan birincisi sanatı icra edecek genç kişilerin, çırakların yetişmesi; bir diğeri ise âşıkların da sıkça üzerinde durduğu alkışlarını tutan dinleyici kitesinin olmasıdır. Sanatı icra edecek kişilerin bulunmadığı yerde dinleyicilerin olmayacağı gibi dinleyicilerin de olmadığı yerde geleneği icra edecek sanatçılar bulunmayacaktır. Bu konuya ilişkin âşıklarla yapılan görüşmelerin de neticesinde bu geleneğin aktarımında başlıca iki sorun ve bu iki sorunu oluşturan etkenler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi âşıklık geleneğini sürdürecekt çırakların artık olmaması, usta-çırak eğitiminin sonlanmasıdır. Çırak olma talebinde bulunanların olup olmadığı sorusuna Âşık İlgar Çiftçioğlu’nun verdiği yanıt, âşıklık geleneğinin devam ettirilebilmesi için bahsedilen birinci boyutun geldiği durumu göstermektedir. Çiftçioğlu, çırak olma talebinin gelmediğini talep olsa da kendilerinin onlara sebep olmak istemediklerini dile getirmektedir. Çırağın en başta geçimini nasıl sağlayacağı

sorusunun olduğunu belirten Çiftçioğlu, bu nedenle son halkanın kendileri olduğunu belirtmektedir (Altunsabak, 2016: 51).

Âşıklığın sürdürülebilmesinin temsili niteliğinde olan çıraklığa, gençlerin talip olmaması ister istemez bu geleneğin de bir müddet sonra duraklamaya gireceğinin ve zamanla üreticiliğini kaybedeceğinin işaretidir. Bu durumda bugünkü âşıklar, ömürlerinin yettiği kadar bu geleneği sürdürecektir ve birçoğunun ürünleri de kendileriyle birlikte kaybedilecektir. Çünkü ustanın çırağı yetiştirilmesiyle beslenen ve ilerleyen bu gelenekte çırak, âşık olduktan sonra sadece usta malı ürünleri aktarmakla kalmayıp kendi ürününü de icra ederek geleneğe katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla gençlerin çırak olmak istememesi, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında aktarıcı ve aktarılan olarak ifade edilen iki aktörün bugünkü durumunun âşıklık geleneği üzerinden örneği olmaktadır.

2. Geleneğin Aktarım Sürecinde Günümüzün Etkenleri

Âşıklık geleneğinin sürdürülmesinde başlıca iki sorundan bir diğeri ise dinleyici kitlesinin azalmasıdır. Özellikle genç kitlenin âşıkların dinleyicileri arasında eskisi kadar yer almaması âşıklık geleneğini bugün de sürdüren Günay Yıldız'ın gelenekle ilgili yakındığı konular arasında yer almaktadır. Eskiden gençlerin babalarının yanında, toy düğünlerinde, toy meclislerinde gelen âşıkları dinleyip âşığa karşı ilgi duyduğunu ifade eden Yıldız, bu ilgiyi şimdilerde görmenin mümkün olmadığını dile getirmektedir (Altunsabak, 2013: 52).

Buradan hareketle dinleyici kitlesinin azalmasının nedenleri aynı zamanda âşıklık geleneğinin sürdürülmesini zorlaştıran diğer etkenleri de ifade etmektedir. Bunlar ise iki maddede özetlenecek olursa 1. Geleneğin icra mekânlarının değişmesi, 2. Âşıklık geleneğine dair türlerin dönüşümüdür. Bu iki maddenin sonucu olarak ise âşıkların rolünü ve işlevini başka unsurlar almakta, âşıklık geleneğinin dinamik süreci sonlanmaya başlamaktadır.

a. Geleneğin İcra Mekânlarının Değişmesi

Kentleşmeyle birlikte gündelik yaşamdaki mekânlar değişirken kültürel değişim de doğru orantıda ilerlemektedir. Dolayısıyla bu değişim süreci içinde bulunduğu kültürün bir parçası olan âşıklığın icra mekânlarını da değiştirmiştir.⁷ Bu süreç, kentleşmenin beraberinde getirmiş olduğu mekânsal değişimin geleneğe yansıyan sorunlarının bir yanını göstermektedir. Arkaik dönemlerden izler taşıyan ve toplumsal ritüellerin birer parçası olan kırsal düğünlerde kendisine yer bulan gelin çıkarma uygulamaları, köy seyirlik oyunları, türkü atışmaları gibi düğün evlerinde kurulan âşık meclisleri de geleneksel ritüel ve uygulamalarla birlikte kırsaldan kente olan yönelişte kaybedilen unsurların arasına girmeye başlamıştır. Özellikle tarım ve hayvancılığın da yoğun olarak sürdürüldüğü, nüfusun kırsal kesim ağırlıklı olduğu köy düğünlerinde geleneğin gerektirdiği çeşitli tören ve uygulamalar bulunmaktaydı. Bunlardan biri de özellikle İç Anadolu ve Doğu Anadolu'nun kuzey bölgelerindeki düğünlerde yörenin en meşhur âşıklarının düğün evinde bulundurulmasıdır. Ancak zamanla köy sakinlerinin de düğünlerini şehir merkezlerinde bulunan düğün salonlarında yapmaya başlamaları, öncelikle mekânın değişimine

⁷ Âşıklık geleneğinin kültür ve icra ortamları hakkında detay için künyeleri kaynakçada bulunan Eda Alev'in, *Âşık Kahvelerinden Sosyal Paylaşım Sitelerine Âşıklık Geleneği* ve Dilay Nakiş'in, *1970-2020 Yılları Arası Âşıklık Geleneği ve Siyasal Kültür* başlıklı yüksek lisans çalışmalarına bakılabilir.

ve bu değişimle o mekâna ait geleneklerin de yoksunlaşmasına yol açmaktadır. Çünkü kırsalda en az bir gün boyunca devam eden düğünde, düğüne katılan kişiler âşık hikâyelerini veya türkülerini dinleyecek ortam ve zamanı bulmaktadırlar. Düğün salonlarında ise bu icra ortamının oluşması mümkün olmamaktadır. Sadece kırsalda yaşayanlar değil, şehir merkezinde bulunan insanlar da yakın zamana dek düğün ve balo salonları gibi mekânları tercih etmemekteydiler. Ancak kentleşme sürecinde insanlar organizasyonlarında bu tür mekânlara bağlı hâle gelirken bu mekânlar aynı zamanda insanları zaman ve fiziki ortam yönüyle de kısıtlamaktadır. Dolayısıyla önceki mekânlarda gerçekleştirilen geleneksel tören, kutlama ve uygulamaların da kısıtlanması söz konusu olmaktadır. Âşıkların bu tür kısıtlı yer ve zamanlarda saz çalıp uzun süren türkülü halk hikâyelerini icra etmelerinin imkânsızlığı, âşıkların hem maddi getirilerinden hem de icra mekânlarından birinin kaybına yol açmıştır.

Âşıkların icra mekânlarının kaybedilmesinin sadece kırsaldan kentsel alana yönelişle değil, kentsel mekânların kendi içindeki dönüşümüyle de gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bugün bir âşık kahvehanesinin de bir oyun salonuna dönüşmesi kentsel mekânlardaki değişimin geleneğe etkisinin örneklerinden biridir. Âşık kahvehaneleri, genel kitlesini köylerden veya başka illerden şehir merkezine gelen insanlarla birlikte şehrin sakinlerinin oluşturduğu mekânlardır. Fakat değişen yaşam koşullarıyla birlikte bu tür mekânların da folklorik işlevini sürdürmesi mümkün olmamıştır. Âşık kahvehanelerinde oluşan meclislerden ve meclisten kişilerin âşık türkülerine eşlik ederek coşkulu bir ortam oluşmasından Pertev N. Boratav, "Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri" başlıklı çalışmasında bahsetmektedir (1946). Âşık kahvehaneleri köy düğünleriyle birlikte âşıkların sanatını icra ettikleri iki esas mekândan birisini teşkil etmektedir. İlkbahar ve sonbahar aylarında yoğunlaşan düğünlerde âşıklar icrada bulunurken yılın geri kalan zaman diliminde ise köy odalarında veya âşık kahvehanesinde icrada bulunmaktadırlar. Dolayısıyla kahvehaneler, âşıklık geleneğinin icra edildiği gibi usta-çırak eğitiminin de sağlandığı mekânlardan biridir. Buna ilişkin olarak âşıklık geleneği için önemli bir yere sahip olan Kars'ta; Murat Çobanoğlu Kahvehanesi, Kafkas Kıraathanesi, Mamoş Yolal'ın Kahvehanesi, Sağır Kâzım'ın Hanı, Garajlar Kahvehanesi gibi âşık kahvehanelerinin hem geleneğin icra mekânları hem de âşıkların eğitimleri için önemli birer merkez olduğu söylenebilir. Bugün için ise âşık kahvehanelerinin önemini yitirmekten öte tamamen ortadan kalktığını veya yerini oyun salonlarına, çay ocaklarına bıraktığını söylemek mümkündür. Âşık kahvehanelerinin yeri bugün için geleneği sürdürmeye çalışan birkaç âşık tarafından "âşık otağı" adı verilen mekânlarla doldurulmaya çalışılmaktadır. Ancak günümüzde televizyon gibi kitle iletişim araçlarının gündelik yaşamdaki etkisinin artması gibi birçok olgu, âşık otağı gibi mekânlara olan ilgiyi de azaltmıştır. Bugün için âşık otakları geleneğin icra edildiği âşık kahvehanelerinin niteliğinde olmasa da kültürel hafıza mekânı işlevini üstlenmektedir. Kültürel mekânlara ilişkin olarak başka kültür mekânlarında başka kültürel tutumlar içinde olan bireylerin kültürel mekân olma özelliğini ve etkinliğini koruyan bu yerlerde, kültüre kolaylıkla eklenilebildiğini dile getiren Oğuz, bireylerin geçici bir süre de olsa bu mekâna ait biri gibi davranabildiğini belirtmektedir (2007b: 32). Bu noktada kültürel miras niteliğine sahip bu mekânların sürdürülebilirliğinin sağlanması en azından geleneğin temsili yönüyle önem göstermektedir.

Son yıllarda sözel kültür ürünlerinin icrasının kitle iletişim araçlarının aracılığıyla mekâna bağıllıktan kurtulduğunu da söylemek mümkündür. Ancak kitle iletişim araçları da âşıklık geleneğinin performans odaklı icrasını gerçekleştirmesine imkân tanımamaktadır. Nebi Özdemir'in ifade ettiği gibi medyanın tekelindeki "popülerlik", yeni dönemin temel belirleyicilerinden biri olurken, âşıklara da bu kapsamda pek fırsat verilmediği de bilinen bir gerçektir (2012: 187). Bu fırsat verilmiş olsa da geleneğin kendine has icrasını sağlamak, medyanın kısıtlı zaman diliminde mümkün olmamakta dolayısıyla geleneğe dair her ürün kitle iletişim araçlarının elektronik ortamında kendisinde yer bulamamaktadır. Buna ilişkin olarak Süleyman Fidan, sözlü kültür ortamının baş aktörü âşığın süreyi istediği gibi kullanabilirken, elektronik kültür ortamında her anın belirli maliyetinin olması, âşığın icra serbestisini elinden aldığını ifade eder. Dolayısıyla âşık uzun türlerden vazgeçmekte, anlatmaya dönük türleri nadiren icra etmekte, en çok beğeni alan icra ve türleri ise kısaltarak ve önceden hazırlanarak sunmaktadır (2017: 38). Kısaca özellikle koronavirüs salgınının olduğu dönemlerde medya, âşıklık geleneğine yeni bir icra ortamı sağlamış olsa da geleneğin özgün icrasına ve yapısına uygun olmamaktadır.

b. Âşıklık Geleneğine Dair Türlerin Dönüşümü

Tarım ve hayvancılığın yapıldığı özellikle Anadolu'nun doğusunda yer alan köylerde televizyonun yaygın kullanımından önce, uzun süren kış geceleri âşıkların anlattığı uzun halk hikâyeleri ile geçirilmekteydi. Köyün önde gelenlerinin evinde veya köy odalarında toplanan köy halkına, yöre âşıkları anlattıkları hikâyelerle hem maddi gelir elde etmekte hem de geleneklerini icra etmekteydiler. Böylece âşıklık geleneğinin düğünlerden ve âşık kıraathanelerinden başka bir icra mekânı da bulunmaktaydı. Ancak bazı somut olmayan kültürel miras unsurları gibi âşıklık geleneğinde yer alan türler de günümüz getirileriyle birlikte farklı gösterim alanlarında dönüşmüştür. Âşıkların halk hikâyelerinin rolünü bugün televizyon dizilerinin üstlenmesiyle birlikte âşıklık geleneği icra mekânlarından birini kaybederken geleneğe tabii olan halk hikâyelerinin de aktarımı sözel yollarla sağlanamamıştır. Buna ilişkin olarak, Mehmet Çevik, "Televizyon Dizileri Halk Hikâyelerinin Modern Şekli midir?" adlı çalışmasında modern bir anlatı biçimi olan televizyon dizilerinin özellikle halk hikâyeleri ve hikâyeciliğinden önemli izler taşıdığını ifade etmektedir. Çevik, dizilerle hikâyecilik geleneğinin "şekil/yapı, icra/ gösterim, dinleyici/izleyici ve işlev açısından benzerlik şeklindeki bu izler"inin karşılaştırılmasını yapmıştır. Çevik, makale başlığındaki sorusunun cevabını ise "bugün gelinen noktada televizyon dizilerinin, halk hikâyelerinin yerine ikame edildiği, bu hikâyelerle karşılanan ihtiyaçların dizilerle karşılanmaya çalışıldığı ve bunlara bağlı olarak da dizilerin, işlevsel anlamda halk hikâyelerinin modern şekli hâline getirildiği söylenebilir." (2015: 45) ifadeleriyle vermektedir. Halk hikâyesinin yerini televizyon dizilerinin almasıyla birlikte halk hikâyeleri üzerinde de etkisi bulunan yine özellikle Orta Asya ozanlık geleneğinin icrası olan destan unsurları da kendisine görsel alanda yer bulmuştur. Mehmet Emin Bars, "Medya Merkezli Kahraman Dönüşümü: Alp/Alperenden Postmodern Delikanlılığa" adlı çalışmasında "eski destan kahramanlarının eski toplum yapısındaki ideal tiplerini, izleyici, elektronik ortamın yeni aktörlerinde yeniden hatırlamaktadır." (2020: 128) şeklindeki ifadesiyle dile getirmektedir. Dolayısıyla âşıkların halk hikâyelerinin yerini benzeri işleve sahip ürünler alırken destan ve hikâyelerin muhtevasında bulunan unsurlar da bugün farklı icra ortamlarında görünmeye başlamıştır.

SONUÇ

Coğrafyaya, iklime, inanış şekillerine göre çeşitlenen kültürler, insanlığın değişen üretim ve tüketim alışkanlığı neticesiyle tek-tipleşmeye varan bir sürecin içerisine girmiştir. Dolayısıyla somut kültürel varlıklar kadar somut olmayan kültürel miras varlıklarının da korunması gerekliliği yeme-içme, giyim-kuşam, sözel kültür gibi birçok alanda toplulukların kendilerine has olan çeşitliliklerini kaybetmesiyle daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Elbette bu süreç yereldeki birey ve kuruluşlar kadar UNESCO gibi uluslararası kuruluşların da gündemi olmaya başlamış, bu kuruluş tarafından da koruma ve aktarıma yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar bu faaliyetlerden biri olan Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi'ne varan süreçte Yaşayan İnsan Hazineleri programı gibi sistemlerle âşıklık ve benzeri kültür varlıklarını içine alan, geleneği ve geleneğin temsilcilerini koruma yaklaşımı gösteren çalışmalar gerçekleştirilmiş olsa da çalışmanın seyrinde görüldüğü üzere bunun doğrudan geleneğin sürdürülebilirliğine fark edilir düzeyde etkisi bulunmamıştır. Çünkü bahsedilen değişim ve dönüşüm süreci göz önünde bulundurulduğunda âşıklığın ve âşıklık geleneğinin sürdürülebilirliğini etkileyen birden fazla husus bulunmaktadır.

Âşıklık gibi sürdürülebilirliği icraya bağlı olan geleneklerin ürün kadar üreticiye ihtiyacı olmaktadır. Üretici devamlılığı da geleneğin ustalar tarafından yeni nesile, çıraklara aktarılması ile gerçekleştirilir. Ancak son yıllarda çalışmanın içerisinde yer verildiği üzere geleneğin ustaları tarafından âşıklıkta çırak talebinin olmadığı ifade edilmektedir. Çünkü âşıklığın icra alanları daralmaya başlamış, bu daralma ise geleneğin temsilcisi ve üreticisi olmanın karşılığının alınmasını güçleştirmiştir. Bu da geçmişten beri usta-çırak ilişkisi içerisinde ilerleyen, üreten ve ürün çeşitliliği artan geleneğin duraksamasına, sadece hâlihazırda bulunan ürünlerin tüketilmesine yol açmaktadır.

Âşıklık geleneği gibi geleneklerin üretimi ve devamlılığı mekâna ve zamana bağlı olduğundan âşıklık geleneğinin icra mekânlarını kaybediyor olması sürdürülebilirliğinin sağlanamamasındaki bir başka etkidir. Çünkü düğünler, kahvehaneler, köy odaları gibi geleneksel mekânlar sadece geleneğin gösteri mekânları değil aynı zamanda icra ve kuşaklar arası aktarım mekânları niteliğini taşımaktadırlar. Değişen sosyal yaşam alanları, iletişim araçları ile bu mekânlar işlevlerini kaybederken geleneğin aktarım mekânları da azalmaya başlamıştır. Bu gelenek son yıllarda medya aracılığıyla elektronik ortamda kısmen kendisine yer bulsa da elektronik ortam, geleneğe dair icranın geleneksel mekânlarda olduğu gibi gerçekleştirilmesini mümkün kılmamaktadır. Öte yandan bu mekânlar elde olan ürünlerin sadece dinleyiciye aktarılmasıyla sınırlıdır. Oysa geleneksel mekânlar, dinleyiciler için âşıkların gösteri mekânları olduğu gibi yeni yetişen çırakların da eğitim mekânlarıdır. Ayrıca bu mekânlar, dinleyici kitlesinin ilgisine ve tepkisine göre ürününü icra eden âşıkların performans mekânlarıdır. Bu sayede gelenek içerisinde yetişen çırakların da dinleyici karşısında performans gösterebilme çabası aynı zamanda gelenek içerisinde icranın da gelişmesinin en önemli sağlayıcılarından olmaktadır. Ancak elektronik ortam gibi değişen icra mekânları ile geleneğin tek taraflı bir aktarıma dönüşmesi nedeniyle ustalığı geliştiren gelenek içerisindeki bu uygulama kaybedilmiştir.

İcra mekânları ile birlikte âşıklık geleneğine dair türlerin de değişimi ve dönüşümü söz konusu olmaya başlamıştır. Mekâna ve zamana bağlılığı ile ilerleyen geleneğin değişen icra ortamları, uzun zamana ve geniş mekânlara bağlı ilerleyen türlerin kaybolmasına yol açmıştır. Öte yandan halk hikâyeleri gibi türlerin işlevlerini bugün televizyon gibi medya araçlarının içerikleri almaya başlamıştır.

Nihayetinde yukarıda bahsedilen değişim süreçleri somut olmayan kültürel mirasın kuşaklar arası aktarımını bugün zorlaştıran başlıca etkenlerin âşıklık geleneğindeki bir yansıması olarak görülebilir. Hızla değişen sosyo-kültürel yapı, kültürel aktarımın gerçekleştiği mekânları, bağlamları değiştirirken geleneklerde yer alan tören, kutlama ve sözel ürünlerin de yoksunlaşmasına yol açarak kültürel ifade çeşitliliğinin azalmasına da sebep olmaktadır. Dolayısıyla son yıllarda sıkça üzerinde durulan tek-tipleşme; yemek, giyim, mimari vb. alanlarda olduğu gibi sözel yolla aktarılan geleneklerde de etkisini göstermektedir. Geleneğin etkisini, görünürlüğünü yitirmesiyle, âşıklar gibi geleneğin temsilcilerinin de varlığı sadece yereli konu alan sinema ve reklamlarda söz konusu olmaktadır. Nitekim buradan hareketle kültürel miras niteliğine bürünmüş olan geleneklere yönelik farkındalığın artırılması ve koruma yaklaşımlarının sahaya yönelik uygulamaları gerekmektedir. Çünkü bu geleneklerin kültürel miras niteliğine sahip olmasının yanı sıra kültürel çeşitliliği sağlayan katma değeri de bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Alev, Eda. (2014). *Âşık Kahvelerinden Sosyal Paylaşım Sitelerine Âşıklık Geleneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Altunsabak, Ergin. (2016). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Kuşaktan Kuşağa Aktarımı ve Gençlik; Kars İli Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bars, Mehmet Emin. (2020). "Medya Merkezli Kahraman Dönüşümü: Alp/Alperenden Postmodern Delikanlılığa". *Millî Folklor*. Sayı: 128, s. 126-137.

Boratav, Pertev Naili. (1946), "Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri",

Web:<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/43614/14197.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden 12.04.2022 tarihinde alınmıştır.

Çalış, Sunay. (2010). *UNESCO ve İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları ve Kültür Politikalarına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çevik, Mehmet. (2015). "Televizyon dizileri halk hikâyelerinin modern şekli midir?". *Millî Folklor*, Yıl: 27, Sayı: 106, s. 34-46.

Ekici, Metin. ve Fedakar, Pınar. (2014). "Gelenek, Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu". *Millî Folklor*. Sayı: 101, s. 40-50.

Erkal, Hasan. (2010). *UNESCO Yaşayan İnsan Hazineleeri Ulusal Sistemlerinin Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşatılmasına ve Gelecek Kuşaklara Aktarılmasına Etkisi Üzerine Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Fidan, Süleyman. (2017). *Âşıklık Geleneği ve Medya Endüstrisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Gürçayır Teke, Selcan. (2013). "Geleneksel Tarzlar, Modern Modeller: Resmî, Resmî Olmayan Eğitim ve Somut Olmayan Kültürel Miras". *Millî Folklor*, Sayı: 100, s. 31-39.

İnternet: (2003). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*. Web: <http://www.unesco.org.tr/Pages/181/177> adresinden 04.04.2022 tarihinde alınmıştır.

İnternet: (2005). *Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi*. Web: <https://www.unesco.org.tr/Pages/179/177/> adresinden 05.04.2022 tarihinde alınmıştır.

İnternet: (1983). Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme. Web: <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177> adresinden 08.04.2022 tarihinde alınmıştır.

İnternet: (1989). Folklorun ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı. Web: <http://www.unesco.org.tr/Pages/182/176> adresinden 15.05.2022 tarihinde alınmıştır.

İnternet: (1993). Yaşayan İnsan Hazinesi” Ulusal Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin Kılavuz İlkeler. Web: <https://www.unesco.org.tr/Pages/183/19> adresinden 08.04.2022 tarihinde alınmıştır.

İnternet: (2001). İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı. Web: <https://www.unesco.org.tr/Pages/323/19> adresinden 10.04.2022 tarihinde alınmıştır.

Nakiş, Dilay. (2021). *1970-2020 Yılları Arası Âşıklık Geleneği ve Siyasal Kültür*. (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oğuz, M. Öcal. (2007a). “UNESCO, Kültür ve Türkiye”. *Millî Folklor*, Yıl: 19, Sayı: 73, s. 5-11.

Oğuz, M. Öcal. (2007b). Folklor ve Kültürel mekân. *Millî Folklor*, Yıl: 19, Sayı: 76), s.30-32.

Oğuz, M. Öcal. (2013a). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*. Ankara: Akçağ Yay.

Oğuz, M. Öcal. (2013b). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. 2. Baskı, Ankara: Geleneksel Yayınları.

Özdemir, Nebi. (2012). *Medya Kültür ve Edebiyat*. 2. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.

Taşlıova, Mete. (2008). “Baba-Oğul Âşıklar: Âşıklık Geleneğinde Yeni Bir Model”. *Türkbilig*, (15), 94-109.